

Problémy marxistickej gnozeológie

KATEGÓRIA IDEÁLNA A JEJ MIESTO V KATEGORIÁLNOHOM SYSTÉME MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE

IMRICH FERENCZ, Ústav marxizmu-leninizmu UPJŠ, Košice

FERENCZ, I.: The Category of the Ideal in the System of Marxist-Leninist Philosophy. *Filozofia* 31, 1976, No 5, p. 455—463

In the first point the basic content of the category of the ideal, the concept of the relation of the ideal and the material are delimited. The question of the presupposition of the rise and the function of the ideal in man's life is dealt with. In the second point the homonyms and synonyms of the ideal and its related notions, terms are semantically analyzed. In the third point the place and relation of the ideal to other basic categories of Marxist-Leninist philosophy are discussed.

Termín „ideálno“ v odbornej, filozofickej i bežnej reči je dnes veľmi frekventovaný. V súčasnosti vzniká a rozvíja sa veľký počet vedných oblastí, odborov a disciplín, ktoré úzko súvisia s problematikou ideálna, vzťahu ideálna a materiálna. Možno tu spomenúť kybernetiku, teóriu informácie, teóriu modelovania, bioniku atď. Problém ideálna dnes úplne prenikol aj do učebných osnov výuky marxisticko-leninskej filozofie na vysokých školách.

Hlbšie pochopiť funkciu, zmysel a význam určitej filozofickej kategórie možno len vtedy, ak ju začleníme do príslušného filozofického systému, budeme ju ponímať a interpretovať v kontexte s ostatnými kategóriami, termínmi daného systému.¹ To platí, prirodzene, aj pre kategóriu ideálna. Navyše v prípade ideálna ide o mnohovýznamový pojem, a preto vymedzenie obsahu tejto kategórie predpokladá diferencovaný prístup, rešpektovanie mnohých aspektov a rovín jeho riešenia.

1. Základné vymedzenie obsahu ideálna

Ideálno je reálny jav. Nie je akýmsi prázdnyh pojmom, výtvorom púhej ľudskej fantázie. Ak ho chceme sémanticky vymedziť, v prvom rade musíme poukázať na základné predpoklady a podmienky jeho vzniku a existencie, ako aj na jeho špecifickú povahu a funkciu v živote človeka a spoločnosti.

Ideálno má predpoklady svojej existencie v materiálnom svete. Vzniká v rámci objektovo-subjektového vzťahu, v procese poznávania a praktického pretvárania sveta subjektom. V tejto cielavedomej, predmetno-praktickej činnosti človeka sa odkrýva aj sama podstata, povaha a funkcia ideálna, jeho pravý zmysel a význam.

Ideálno je gnozeologický jav. Je subjektívnym odrazom objektívnej reality. Za ideálne pokladáme produkty poznania: pocity, vnemy, pojmy, teórie atď., jed-

¹ Na túto skutočnosť upozorňuje V. Filkorn. Blížšie o tom pozri jeho prácu (1, s. 94).

noducho duchovný svet, ktorý je výsledkom odrazu, poznávania a pretvárania vonkajšieho sveta. Vystupuje v singulárnej podobe ako poznatok a taktiež ako súhrn ľudského vedenia, ako veda.² Je pravdivým, resp. nepravdivým obrazom odrážanej skutočnosti, informáciou o nej. Vyjadruje (gnozeologický) vzťah originálu a kópie. Je „subjektívnym bytím“, „zástupcom“ odrážaných objektov v hlave poznávajúceho a aktívne konajúceho človeka.

Človek v procese myslenia svet nielen odráža, ale ho aj subjektívne tvorí. Vedomá rekonštrukcia poznaného, konštrukcia predobrazu, predvídanie budúceho — teda možnosť operácie s obrazmi a predobrazmi vecí bez toho, aby sme tieto veci bezprostredne, prostredníctvom praxe menili — predstavuje ďalší podstatný znak ideálna. Dvojediná povaha a funkcia ideálna, subjektívne odrážanie a tvorenie sveta v hlave človeka je nevyhnutným momentom, článkom každej cieľavedomej činnosti, teda ľudskej praxe.

Gnozeologické určenie povahy a funkcie ideálna by nebolo úplné ani správne bez vymedzenia miesta ideálna v rámci materiálnej jednoty sveta a predovšetkým bez určenia vzťahu ideálna k materiálnu, matérii. Daný vzťah zahrnuje široký okruh problémov. Vystupuje už pri riešení základnej filozofickej otázky. Mimoriadne vypuklo a nástojčivo sa hlási pri skúmaní pôvodu a aktuálneho priebehu ľudského poznania, pri vymedzení vzťahu produktov poznania k odrážanému objektu a ľudskému mozgu, pri určení funkcie poznania, pri objasňovaní objektivizácie poznatkov/a ich spredmetnenia, konkrétnej realizácie v praktickej činnosti atď.; krátko, pri riešení otázky, ako sa mení materiálne na ideálne, a naopak, ideálne na materiálne.

Ideálne je súčasťou, momentom materiálnej jednoty sveta. Mimo nej, prirodzenou, vedeckou cestou je nevysvetliteľné. V rámci jednoty sveta je ideálne vpletené do materiálna a vyčleniť ho z tejto materiálnej jednoty bytia možno len v abstrakcii. Vnútri materiálnej jednoty sveta je ideálne v dialektickom protiklade s materiálnom. Táto protikladnosť je mnohostranná, absolútna i relatívna, vonkajšia aj vnútorná. Ideálne sa líši od materiálnych objektov, ktoré odráža, ale môže byť s nimi v gnozeologickej zhode a vytvárať s nimi ontologickú jednotu. To všetko závisí od toho, ktoré objektívne existujúce roviny, aspekty tejto protikladnosti, zhody a odlišnosti skúmame.

Pri vymedzení povahy a funkcie ideálna sa žiada poukázať na dve bežné gramatické formy, podoby interpretácie tohto gnozeologického javu — adjektívnu (predikátnu) a substantívnu podobu.

Ideálne v zmysle adjektíva, predikátu sa používa na vyjadrenie určitej povahy, vlastnosti či stránky niektorých javov. Značkom ideálnosti označujeme ľudské psychično, vedomie, poznatok, myšlienku atď., pričom máme na mysli ich gnozeologickú povahu, stránku v protiklade k materiálnej povahe, stránke týchto javov (pokiaľ ide o predpoklady ich vzniku a existencie, zmyslovo konkrétnych foriem prejavu a pod.). Ideálnu stránku, ideálny obsah má každá cieľavedomá, zmyslovo-konkrétna forma ľudskej činnosti, praxe.

² Ideálne, idealitu v zmysle vedy poníma aj K. Marx. Kritizujúc Heglove idealistické chápanie termínu „idealita“, hovorí: „Čistá idealita nejakej skutočnej sféry by... mohla existovať len ako veda“ (3, s. 233).

Ideálne ako gramatické substantívum označuje samy produkty, logické formy odrazu skutočnosti: pocity, vnemy, predstavy, pojmy, teórie — krátko, duchovnú oblasť, ktorá sa rodí v procese poznania a aktívneho pretvárania sveta človekom. Pritom treba zdôrazniť, že máme na mysli gnozeologický obsah týchto logických foriem odrážania skutočnosti — obsah, gnozeologický obraz, ktorý je v ľudskej hlave pretvoreným materiálom v zmysle významu objektívne existujúcich vecí, v zmysle informácie. Obsah v danom prípade vystupuje v myšlienkovvej abstrakcii od zmyslovo-konkrétnych, materiálnych predpokladov a foriem svojho vzniku a existencie, teda ako abstrakcia.

Medzi ponímaním ideálna ako adjektíva a gramatického substantíva je plynulý prechod, úzka súvislosť. V rámci širšieho celku, konkrétne v prípade psychična ideálne vystupuje z jednej strany ako substantívum, keďže je podstatnou (gnozeologickou) zložkou ľudskeho psychična, a z druhej strany ako predikát, vlastnosť psychiky. Zmysel a istá výhoda ponímania ideálna ako gramatického substantíva spočíva v tom, že ho možno takto, na rozdiel od jeho adjektívnej formy, skúmať v relatívnej nezávislosti, abstrakcii od širších príbuzných javov i od nositeľov a takto sa koncentrovať na vyjadrenie jeho podstaty, špecifickosti.³

Popri úzkej zhode, plynulom prechode adjektívnej a substantívnej formy ideálna sa prejavujú aj isté odlišnosti v ich ponímaní. Ak napr. v prípade adjektívna ideálne vystupuje prevažne ako vonkajší protiklad materiálna, v prípade gramatického substantíva sa výraznejšie prejavuje jeho vnútorný protiklad s materiálom — rodí sa z materiálna, navonok sa prejavuje len v zmyslovo-konkrétnej podobe, hoci ho nemožno výlučne zredukovať na tieto materiálne predpoklady a formy jeho existencie. Absolútne odtrhnutie ideálna od jeho materiálnych predpokladov a foriem existencie, jeho prioritizácia vo vzťahu k matérii vedie, ako je známe, k idealizmu, mystike a jeho redukcia na materiálno k vulgárnemu materializmu.

Na hlbšie pochopenie ideálna zo sémantickej stránky bude užitočné, keď poukážeme na jeho užšie (základné, špecifické) a širšie chápanie. Užšie ponímanie obsahu pojmu ideálne označíme termínom „aktuálne ideálne“. Širšie ponímanie popri „aktuálnom ideálne“ bude v sebe zahrňovať aj tzv. „potenciálne ideálne“.

Termín „aktuálne ideálne“ v podstate možno stotožniť s termínom „prívatné“, „individuálne vedomie“. Akcentuje základnú, gnozeologickú stránku, povahu individuálneho vedomia, predovšetkým to, že je subjektívne prepracovaným, pretvoreným obsahom materiálnej skutočnosti. Termínom „aktuálne ideálne“ súhrnne označujeme obsah subjektom odrážaných vecí a javov vonkajšieho sveta,

³ Analýza ideálna, predovšetkým otázok vzniku, existencie, štruktúry a funkcie tejto kategórie ako gramatického substantíva sa v literatúre obchádza. Pôsobí tu azda zo strany niektorých autorov aj nedostatočné pochopenie podstaty problematiky a azda aj obava z možného nedorozumenia, vyplývajúceho z neprístupného stotožnenia charakteristiky ideálna ako substantíva s jeho idealistickým ponímaním ako substance. Substantívne chápanie ideálna, ak spočíva na dialektickomaterialistických základoch, je v absolútnom protiklade s jeho substančno-idealistickým chápaním. Ideálne, a to znova podčiarkujeme, je zložitou, avšak reálnou a obsažnou abstrakciou. Základ svojej existencie má mimo seba, v objektovo-subjektivej relácii, v ľudskom mozgu, kde sa objekt odráža v podobe ideálna.

vo vedomí subjektu skonštruované obrazy minulých vecí a udalostí, ako aj ideové predobrazy budúcich artefaktov, ľudských snáh a cieľov — a to v ich bezprostrednom prejavení, t. j. ako sa odrážajú, tvoria v hlave ľudského individua priamo počas poznávania a aktívneho pretvárania sveta. Aktuálne ideálne predstavuje v tomto zmysle základné a najbežnejšie chápanie pojmu ideálne v marxistickej filozofickej literatúre.

Aktuálne ideálne v dôsledku objektivizácie a spredmetnenia sa relatívne oddeľuje od subjektu a stáva sa takto od neho relatívne samostatným, nezávislým. Tým súčasne nadobúda inú kvalitu, predstavuje sa ako spoločenské vedomie, koncentrovaná ľudská skúsenosť, teoretické poznanie a vedenie človeka, ľudstva v danej historickej etape jeho vývoja, existencie. Prostriedkom objektivizácie individuálneho a spoločenského vedomia a premeny individuálneho vedomia na spoločenské vedomie v podmienkach praxe je jazyk, písmo, znakový systém ako taký. Prostredníctvom materiálnej činnosti, ľudskej praxe sa individuálne a spoločenské vedomie spredmetňuje na artefakty.

Minulá skúsenosť človeka, ľudstva — relatívne samostatné spoločenské vedomie a duchovná zložka, spredmetnená v artefaktoch — v procese myslenia, poznávania a pretvárania sveta individuum sa „reaktivizuje“, „oživuje“ v jeho hlave, jej časť sa spätne stáva obsahom individuálneho vedomia, teda mení sa na aktuálne ideálne. A práve túto minulú skúsenosť, relatívne nezávislú a samostatnú vo vzťahu k individuum a schopnú sa premieňať za určitých podmienok na aktuálne ideálne, označujeme ako „potenciálne ideálne“.

Medzi potenciálnym a aktuálnym ideálnom existuje úzka jednota. Potenciálne ideálne môže nadobudnúť svoj zmysel, svoje „zvýznamnenie“ len v aktuálnom ideálnom. Avšak ani aktuálne ideálne nemôže existovať v absolútnej izolácii od potenciálneho ideálneho.⁴ Poniímanie ideálneho výlučne v zmysle aktuálneho ideálneho, a teda striktné odmietnutie ponímať ho aj v zmysle potenciálneho ideálneho vedie k ochudobneniu obsahu tohto pojmu.⁵ V takomto prípade sa stáva nepochopiteľným napr. to, ako človek dokáže dešifrovať idey, rekonštruovať myšlienkové zámery, spredmetnené v archeologických vykopávkach, v historických pamiatkach, ako môžu pokrokové tradície, revolučné idey minulosti zapáliť myseľ a pozitívne aktualizovať konanie miliónov ľudí. Na druhej strane absolutizácia potenciálneho ideálneho, zamenenie jeho relatívnej samostatnosti za absolútne, jeho dualistické, metafyzické odtrhnutie od aktuálneho ideálneho, subjektu a ľudskej praxe otvára cestu a privádza k platonizmu, hegeliánstvu, ku kantovským „vrodenným ideám“ a pod., teda k idealizmu.

⁴ Ak v prípade aktuálneho a potenciálneho ideálneho (pokiaľ ide o ich vznik a existenciu) hovoríme, že sa navzájom predpokladajú nezabúdame na základný predpoklad ich existencie, spočívajúcej v objektovo-subjektovom vzťahu, v ľudskej praxi. Objekt a subjekt v danej relácii je správne označiť za potenciálny predpoklad existencie ideálneho, nie však za potenciálne ideálne, lebo takéto neúmerne rozširovanie obsahu pojmu by viedlo k jeho idealistickému ponímaniu.

⁵ Rozlišovanie ideálneho na aktuálne a potenciálne ideálne má praktický význam napr. v oblasti kybernetiky, teórie informácie. Kybernetický stroj v materiálnej forme realizuje iba v programe obsiahnuté potenciálne ideálne, t. j. zámery človeka, tvorca programu. Aktuálnym ideálnom, schopnosťou invencie, tvorivej činnosti v kvalitatívnom slova zmysle je obdarený iba človek.

2. Ideálne a významovo príbuzné pojmy

Keďže ideálne odráža rôzne oblasti, stránky skutočnosti a hľadiská jej skúmania, jeho obsah je rovnoznačný alebo blízky obsahu niektorých iných pojmov. Odhalenie významovej zhody a odlišnosti obsahu ideálna a jemu príbuzných pojmov je ďalšou cestou k pochopeniu a vymedzeniu podstaty tejto kategórie.

Mnohovýznamovosť ideálna (a s ním obsahovo identických slov, ako sú idealita, ideálnosť) sa ohlási v lingvistickej rovine, keď skúmame toto slovo z hľadiska jeho homonymity.⁶ Ideálne má niekoľko homoným, vystupuje v rôznych významoch, teda rôznoznačne.

V hovorovej reči sa slovom ideálne označuje to, čo existuje iba v myslí človeka, a čo teda neexistuje skutočne, mimo nášho vedomia, objektívne reálne. Je to všeobecné, najbežnejšie ponímanie ideálna.

Pod ideálnom sa ďalej rozumie to, čo človek vo svojich predstavách, myšlienkach pokladá za dokonalé, za svoj ideál, a preto by to chcel dosiahnuť, resp. sa k nemu čo najviac priblížiť.⁷ Pri takejto interpretácii ideálna je v popredí, ako vidieť, axiologická stránka problému. V takomto zmysle sa hovorí o ideálne v umení, etike a pod. Sem treba v istom zmysle zaradiť aj tzv. „ideálne“ alebo „abstraktné objekty“, ktoré sú výsledkom „idealizácie“, idealizačnej metódy vo vede (napr. priamka, bodka v geometrii, „ideálny plyn“, „ideálna pružnosť“ vo fyzike a pod.).

Zložitosť a náročnosť presného pochopenia a vymedzenia obsahu ideálna súvisí, okrem iného, aj s tým, že je niekoľko pojmov, ktoré sa v bežnom jazyku frekvencujú ako synonymá, majú s pojmom ideálne približne rovnaký význam. Táto rovnoznačnosť, ako ukážeme, je rôzneho stupňa, vystupuje z rôzneho hľadiska. Preto v niektorých prípadoch bude správnejšie hovoriť všeobecne o obsahovej príbuznosti než o výslovnej synonymite týchto pojmov.

Synonymum slova ideálne je slovo „duchovno“ a do značnej miery aj „subjektívno“. Obsahovo sa zhodujú v tom zmysle, že svojou podstatou sú produktmi aktívneho poznania a praktického pretvárania sveta človekom, teda pretvoreným materiálom. Vyjadrujú formu i obsah človekom odrážanej skutočnosti. Medzi týmito pojmiami sú však aj určité odlišnosti. Obsah pojmu duchovno a subjektívno je variabilnejší a v tomto zmysle bohatší než obsah pojmu ideálne, ktorý vyjadruje, akcentuje kognitívnu stránku vzájomného objektovo-subjektového pôsobenia. „Priestorovým“ postihovaním, šírkou označovania skutočnosti pojmy duchovno a ideálne sú širšie než pojem subjektívno. Máme tu na mysli objektívizované, relatívne samostatne existujúce produkty duchovna a ideálna v jeho širšom ponímaní (ako jednotu aktuálneho a potenciálneho ideálna). V bezprostrednej činnosti, praxi človeka subjektívno vystupuje v dialektickej jednote s ob-

⁶ Uvedomujeme si, že použitie špeciálne lingvistických termínov nie je celkom adekvátne pri analýze filozofickej problematiky. To platí aj v prípade skúmania homonymity a synonymity ideálna. Odhliadnuc od toho však tvrdíme, že aj takéto postup nám uľahčí cestu k pochopeniu a vymedzeniu podstaty tejto kategórie.

⁷ Termín „ideál“ v danom kontexte sa implicitne poníma ako synonymum termínu „ideálne“. Tieto termíny však v inom kontexte môžu vystupovať významovo odlišne, ako aj tak, že pojem „ideál“ sa poníma ako špecifický prípad pojmu „ideálne“, ako jeho konkretizácia.

jektívnom, ktoré do seba prechádzajú aj sa zachovávajú. V gnozeologickej rovine produkt odrazu obsahovo má svoj stupeň, moment objektívnosti i subjektívnosti (pravdivosti a omylu).

S kategóriou ideálna je významovo príbuzná aj kategória psychična. Ľudské psychično vystupuje ako činnosť i jej produkt, ako osobitná, subjektívna forma činnosti. Celé psychično nemá ideálny charakter. Ideálne v zmysle substantíva pokrýva, akcentuje vedomú oblasť psychična, presnejšie jej kognitívnu zložku, funkciu. Z povedaného však nevyplýva, že ostatné oblasti stránky psychična sú metafyzicky oddelené od jeho vedomej a kognitívnej, teda ideálnej stránky. Charakteristika psychična ako ideálna predstavuje jeho podstatné určenie. Aj ideálne v zmysle adjektíva vyjadruje podobnú povahu psychična ako jeho substantívna forma a obe sú (dialektickým) protipólom povahy psychična ako materiálna, protipólom materiálnosti psychična.

Za jednu z najvšeobecnejších charakteristík povahy ideálna treba považovať to, že ideálne je „obrazom“ (gnozeologickým), „kópiou“ odrážanej skutočnosti, ideovým cieľom, predobrazom budúcich vecí, artefaktov. Pojem „gnozeologický obraz“ a ideálne sú významovo veľmi blízke. Obsah zobrazeného je z gnozeologického hľadiska vždy ideálny, subjektívne pretvorený. V ideálne ako forme ľudskej aktivity, snaženia človeka sa odráža, zobrazuje prítomnosť, minulosť a budúcnosť. Konkrétnymi formami (logicko-gnozeologickými), ako aj produktmi zobrazovania skutočnosti človekom sú pocity, pojmy, teórie, veda a pod. V nich sa odráža „význam“, „zmysel“ vecí, pretvorený obsah materiálna, objektívnych vecí, teda idealita, ideálne. Keďže človek dokáže v abstrakcii oddeliť zmysel, význam od materiálnych objektov, ktoré odrážajú, a ponímať ich ideálne, môžu sa premeniť na svojráznych „zástupcov“, modely týchto vecí. Je však nevyhnutné, aby sa zobjektivizovali do znakového systému reči, jazyka, ktorý sa takto stáva pre človeka nositeľom informácií o okolitom svete.

Ďalším ideálnu významovo blízkym pojmom je pojem „abstrakcia“. Každá abstrakcia, podobne ako ideálny poznatok, je vedomým výtvorom subjektu, produktom odrážania a praktického pretvárania skutočnosti človekom, má teda ideálny obsah, je v ľudskej hlave pretvoreným materiálom. Funkcia ideálna je však v marxisticko-leninskej filozofii všestrannejšia, „expanzívnejšia“. Charakteristika ideálna ako abstrakcie, produktu abstraktného postupu človeka v poznaní a praktickej činnosti je iba jedným, i keď veľmi podstatným určením povahy a funkcie tejto kategórie.

3. Miesto ideálna v systéme kategórií marxisticko-leninskej filozofie

Základným teoreticko-metodologickým východiskom vedeckého ponímania ideálna je dialektický materializmus. Teoretickým základom, centrálnou kategóriou dialektického materializmu ako ontologického východiska ponímania ideálna je kategória hmoty. Hmota je východiskom dialektickomaterialistického princípu monizmu. Všetko, čo je skutočné, má pôvod v matérii. Aj problematika ideálna je vedecky vysvetliteľná jedine na princípe materiálnej jednoty sveta, monizmu.

Ďalšou filozofickou kategóriou, s ktorou je výklad problematiky ideálna

úzko spätý, je kategória vedomia. Ideálnosť je predikát vedomia. Termínom ideálne označujeme produkty vedomého odrazu skutočnosti. Produkty poznania, vedomého odrazu skutočnosti sú subjektívnymi kópiami, „idealizujúcimi“ abstrakciami objektívnych vecí, a práve v tomto gnozeologickom význame sú ideálne.

Riešenie otázky prvotnosti a druhotnosti a možnosti gnozeologickej zhody, identity v rámci vzťahu hmoty a vedomia predstavujú, ako je známe, základnú otázku filozofie. Vzťah ideálna a matérie, materiálna a ideálna tvorí súčasť základnej otázky filozofie. Takto spôsob riešenia vzťahu ideálna k materiálnu, matérii plní dôležitú funkciu v marxisticko-leninskej filozofii, je súčasťou východiska klasifikácie filozofických smerov a uplatnenia princípu straníckosti vo filozofii.

Pri výklade ideálna sa často frekventujú, okrem už spomínaných kategórií dialektického materializmu, aj ďalšie kategórie, ako forma — obsah, všeobecné — zvláštne — jednotlivé, príčina — účinok, možnosť — skutočnosť, podstata — jav atď.

„Bytie“, funkcia ideálna sa realizuje v živote človeka, spoločnosti. Je nevyhnutným momentom ľudskej praxe, výroby. Ďalej vystupuje ako súčasť nadvstavby spoločnosti, spoločenské vedomie, duchovná zložka ľudskej kultúry. Historický materializmus je, okrem iného, konkretizáciou „ontológie“ ideálna, výkladom jeho povahy a funkcie v ľudskej spoločnosti.

Ideálne je, sui generis, gnozeologickou kategóriou. Pochopiť a vyjadriť podstatu a špecifické stránky ideálna nie je možné bez gnozeologickej analýzy otázok jeho vzniku a existencie, povahy a funkcie.

Ideálne je produkt a forma najvyššieho stupňa odrazu skutočnosti v ľudskej hlave. Teória odrazu je základným materialistickým východiskom pochopenia otázky vzniku ideálna. Odraz skutočnosti vo svojej najvyššej forme sa rodí a realizuje v podmienkach ľudskej praxe. V rámci predmetno-praktickej a duchovnej aktivity subjektu vznikajú v zmyslovej (empirickej) a racionálnej (teoretickej) rovine prostredníctvom jazyka, reči také produkty, ktoré formou a obsahom považujeme za ideálne, označujeme ich termínom „ideálne“. Tieto produkty chápeme v relatívnej abstrakcii od materiálnych podmienok ich vzniku, existencie a funkcie. V takomto zmysle vystupujú pred nami ako (pravdivé či mylné) gnozeologické obrazy, v ľudskej hlave aktualizované informácie o vonkajšom svete, význam, obsah odrážaných vecí, vzťahov medzi vecami a pod. Tým, že tieto obrazy, informácie, významy sa môžu relatívne oddeliť, osamostatniť od odrážaných a nimi označovaných vecí, stať sa ich „zástupcami“, vystupovať ako duchovné konštrukcie budúcnosti, ideové predobrazy artefaktov, stávajú sa nevyhnutnou zložkou ľudskej praxe. Táto „praktická“ stránka je popri všeobecne orientačnej stránke hlavnou charakteristikou funkcie ideálna v živote človeka a spoločnosti. Výklad obsahu kategórie ideálna v kontexte uvedených a ďalších gnozeologických pojmov a kategórií sa ďalej obohacuje a konkretizuje.

Hoci sa ontologická a gnozeologická rovina ponímania ideálna relatívne líšia, súčasne tvoria jednotu, vzájomne sa predpokladajú a dopĺňajú. Vyplýva to z marxisticko-leninského chápania vzťahu ontológie a gnozeológie.

Vedecký výklad kategórie ideálna predpokladá aplikáciu princípov, zákonov a kategórie dialektiky na skúmaný problém v ich logickej jednote. Takýto ucelený, dialekticko-logický systém vyžaduje V. I. Lenin konkrétne pri riešení otázky vývoja. „... vývojový princíp treba zjednotiť, združiť, spojiť so všeobecným princípom *jednoty sveta*, prírody, pohýbu *hmoty*, etc.“ (2, s. 273). Pri interpretácii pojmu ideálna sa neraz ignoruje, porušuje princíp všeobecnej súvislosti, vzájomného pôsobenia, dialektika prechodu vecí do seba a jej zachytenie prostredníctvom pojmov. V dôsledku takéhoto nesprávneho metodologického postupu aj chápanie ideálna, vzťahu ideálna a materiálna vyznieva metafyzicky, neživotne. Keďže veci, javy objektívneho sveta v procese ich zmeny, vývoja do seba prechádzajú, aj „... ľudské pojmy... prechádzajú jeden do druhého... inak neodrážajú život“ (2, s. 235 a 270).

Usilovali sme sa pracovne vymedziť základné ponímanie kategórie ideálna v dialektickomaterialistickej a špeciálno-gnozeologickej rovine. Predbežnú sémantickú analýzu termínu ideálna, určenie miesta a funkcie tejto kategórie v systéme kategórií marxisticko-leninskej filozofie pokladáme za nevyhnutnú etapu v procese ďalšieho riešenia a hlbšieho rozpracovania tejto aktuálnej problematiky.

LITERATÚRA

1. FILKORN, V.: Úvod do metodológie vied. Bratislava 1960.
2. LENIN, V. I.: Spisy, 38. Bratislava 1961.
3. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy I. Praha 1961.

КАТЕГОРИЯ ИДЕАЛЬНОГО И ЕЕ МЕСТО В КАТЕГОРИАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ

Имрих Ференц

В первом пункте определяется основное содержание категории идеального, понимания взаимоотношения идеального и материального. Решается вопрос о предпосылке возникновения и функции идеального в жизни человека. Во втором пункте семантически анализируются омонимы и синонимы идеального, а также другие родственные ему понятия, термины. В третьем пункте исследуются место и отношение идеального к другим основным категориям марксистско-ленинской философии.

DIE KATEGORIE DES IDEELLEN IM SYSTEM DER MARXISTISCH- LENINISTISCHEN PHILOSOPHIE

Imrich Ferencz

Im ersten Punkt der vorliegenden Arbeit wird der Grundgehalt der Kategorie des Ideellen, die Auffassung des Verhältnisses zwischen Ideellen und Materiellen umrissen. Gelöst wird die Frage der Voraussetzung bei Entstehung und Funktion des Ideellen im Leben des Menschen. Im zweiten Punkt werden die Homonyme und Synonyme des Ideellen und weitere verwandte Begriffe und Termini einer semantischen Analyse unterzogen. Im dritten Punkt wird die Stellung und das Verhältnis des Ideellen zu anderen grundlegenden Kategorien der marxistisch-leninistischen Philosophie untersucht.